

Thăng hoa điệu múa Cotu

Múa ya yá được xem là tuyệt tác nghệ thuật, tâm hồn và là một biểu tượng của văn hóa truyền thống Cotu, được ngợi ca là “vũ điệu dâng trời”. Nhưng ít ai biết rằng, từ những năm 60 của thế kỷ trước, nghệ sĩ nhân dân Thái Ly và nghệ sĩ ưu tú Ngân Quý đã thấy được cái vẻ đẹp lung linh của vũ điệu ya yá - hạt ngọc quý của núi rừng Trường Sơn - và họ đã dành tất cả tình yêu để thăng hoa điệu múa đó trên sân khấu biểu diễn nghệ thuật.

Có nhiều cách giải thích khác nhau về nguồn gốc và ý nghĩa của điệu múa này. Theo NSUT Ngân Quý, người có công sưu tầm, cải biên điệu múa ya yá của dân tộc Cotu và ka đầu của dân tộc Co ở Quảng Nam từ những năm 60 của thế kỷ trước, điệu múa đó bắt nguồn từ những động tác dâng lễ vật từ thời xa xưa. Lễ vật được mang trên tay là xôi, thịt, hoa, trái... để dâng mừng. Trên cơ sở hiện thực ấy, động tác dâng lễ vật theo quá trình phát triển lâu dài của lịch sử được nhân dân sáng tạo, cách điệu hóa lên thành nghệ thuật có trình độ thẩm mỹ cao. Nhận định này có tính thuyết phục và dễ được giới chuyên môn chấp nhận nhất. Với con mắt tinh đời của một nghệ sĩ, biên đạo múa, Ngân Quý thấy được cái nét đặc trưng của vũ điệu. Bà cho rằng khi người ta dâng lễ vật, đầu và thân trên hướng vươn lên trang trọng, kính dâng. Kết hợp hài hòa cùng những bước nhảy xiên, nhảy trượt ngang, xoay lật nhún nghiêng, xoay lật nhún nảy, nhích quay lượn người... thể hiện dáng vẻ, đường nét tạo hình rất sinh động, tạo nên hình tượng nghệ thuật múa Cotu thật mượt mà, thanh cao và đầy sức sống. Nó tựa như một công trình điêu khắc được gọt tía, chắt lọc công phu : vừa cổ kính, thiêng liêng lại vừa hiện đại, sống động.

Điều đặc biệt nữa là vũ điệu ya yá có kết cấu tổ hợp múa theo tính tiết tấu trên nền nhạc công chiêng với điệu đhung dồn dập, lời cuốn, tiếng trống cha gơ rộn ràng và múa theo tuyến gấp khúc nên mang lại hiệu quả tốt đẹp cho tác phẩm múa. Cùng với trang phục dân tộc độc đáo, đặc biệt bộ váy nữ được quấn ngang ngực, để trần phần trên ngực cùng với đôi vai và hai cánh tay thật mềm mại, trẻ khỏe, tôn thêm vẻ đẹp kỳ diệu của dáng múa Cotu... Chính vì thế, điệu múa ya yá đã cuốn hút tư duy sáng tác của nhiều nghệ sĩ. Các nghệ sĩ múa nổi tiếng Việt Nam như NSND Thái Ly, NSUT Ngân Quý đã lưu tâm nghiên cứu, bảo lưu tính nguyên gốc và kế thừa, cải biên, dàn dựng thành những tiết mục múa đặc sắc trên sân khấu, tham gia các hội diễn nghệ thuật chuyên nghiệp.

Những năm tháng chiến tranh ác liệt, mặc dầu không đến được các thôn bản của đồng bào Cotu, nhưng qua những hạt giống nghệ thuật, diễn viên người Cotu đi tập kết trên đất Bắc, họ đã nhanh chóng nắm lấy cái thần thái của vũ điệu và đi ngay vào dàn dựng, cải biên. Lúc đầu, các nghệ sĩ vừa tập vừa sưu tầm điệu múa để truyền dạy trở lại cho các diễn viên, văn công quê gốc Quảng Đà đang học tập, công tác tại Cầu Giấy (Hà Nội). Sau đó, điệu múa này được các nhà biên đạo múa quan tâm hơn, đầu tư nhiều công sức tạo nên tác phẩm múa hoàn chỉnh. Các nhà biên đạo và diễn viên múa lao động nghệ thuật miệt mài để trau chuốt viên ngọc ngày càng sáng đẹp hơn. Cùng với nghệ thuật múa của các dân tộc khác, điệu múa Cotu đã được cải biên, dàn dựng cho các trường nghệ thuật như Trường Cao đẳng múa Việt Nam, Trường Nghệ thuật Quân đội và các đoàn nghệ thuật như Nhà hát ca múa nhạc Việt Nam. Từ năm 1975, sau khi xem tiết mục múa Cotu, nhà thơ Văn Dung đã hết lòng thán phục và đã làm một bài thơ với tiêu đề: “Múa Cotu hai bàn tay đẹp” thật hay và đầy cảm động : *“Tổ quốc yêu thương vất vả, anh hùng / Đã cho ta những bàn tay đẹp / Có duyên dáng của hoa, độ bền của thép/ Nuôi cho đời bằng hai bàn tay / Giản dị yêu thương trên dải đất này/ Ta quý trọng những bàn tay con gái/ Quê hương tự hào từ những bàn tay/ Em múa nữa đi cho đẹp tháng ngày/ Cho lúa lên xanh, cho đồng no đủ/ Cho tình yêu ngàn đời quyến rũ/ Đất nước đang cần hàng triệu những bàn tay”*.

Trước đây, điệu múa này là tiết mục không thể thiếu trong các chương trình biểu diễn phục vụ bộ đội ở chiến trường, phục vụ nhân dân nhiều địa phương. Vũ điệu ấy còn được mang đi biểu diễn trong các cuộc giao lưu nghệ thuật quốc tế, đã vượt biên giới Việt Nam để đến với bạn bè trên thế giới. Múa Cotu đã đoạt giải thưởng ở các cuộc liên hoan thanh niên và sinh viên thế giới. Năm 2002, một lần nữa, “Múa Cotu” lại được giải thưởng tại cuộc thi Múa dân gian dân tộc của các nước có sử dụng tiếng Pháp được tổ chức tại Canada. Khi biểu diễn ở Ấn Độ, điệu múa đã làm rung động trái tim biết bao khán giả, được báo chí nước này ca ngợi: *“Múa Cotu có vẻ đẹp kỳ lạ. Sao lại có thể tạo nên hình tượng trăm tay sinh động, kỳ diệu như thế. Vừa thỏa mãn thẩm mỹ, vừa có ý nghĩa sâu sắc về những bàn tay lao động của con người”*.

Ngày nay, múa Cotu được bảo tồn, phát huy ở chính cái nơi đã khai sinh ra nó - các huyện miền núi Quảng Nam. Vũ điệu ấy trở thành màn trình diễn ấn tượng ở các lễ hội, hội thi, hội diễn. Điệu múa ya yá cũng được trình diễn tại “Lễ hội Quảng Nam - Hành trình di sản”, các lễ hội Văn hóa - Thể thao các dân tộc miền núi tỉnh Quảng Nam, Thừa Thiên - Huế và được dàn dựng thành tiết mục đồng diễn, tạo sức hấp dẫn lạ thường. Theo các nhà nghiên cứu múa, sở dĩ nó có sức sống mạnh mẽ vì nó phù hợp với xu hướng thẩm mỹ của thời đại mới, có kết cấu tổ hợp múa theo tính tiết tấu và múa theo tuyến gấp khúc nên mang lại hiệu quả tốt đẹp cho tác phẩm múa.

Người Cotu có quyền tự hào về loại hình nghệ thuật có một không hai của mình, chứa đựng hình ảnh, sắc thái cô đọng, tiêu biểu nhất của văn hóa cội nguồn, là sản phẩm tinh thần mang đậm dấu ấn tộc người để giao lưu và giới thiệu với các dân tộc khác trong vùng và trong đại gia đình các dân tộc Việt Nam.